

Tiraj Peşinde Koşarken Etiğe Sağır Olmak

Yusuf Ziya Gökçek

ENRICO MORRESI

Haber Etiği: Ahlaki Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi

Ankara, 2006, Dost Kitabevi Yayınları, 215 sayfa.

Avrupa'nın önemli yazarlarından Enrico Morresi'nin¹ "Haber Etiği" kitabı Türkiye'deki iletişim literatüründe eksikliği çokça hissedilen haber ve etik alanında önemli tartışmaları barındırmaktadır. Gazeteleri, demokratikleşmenin kurumsallaşmasını ve yeniden üretimini sağlayabilecek bir aygıt olarak idealize eden Morresi, bunu Türkiye'nin etik tartışmalarında pek de aşına olmadığı Alman ve İtalyan yazarların "kamusal alan", "yurttaş gazeteciliği", "haber etiği", "watchdogs" gibi anahtar kavramsallaştırmalarını teşrih ederek sağlamaya çalışıyor.

Sermayenin Odağı Olan Bir Gazetede "Etik" Harcâlem Bir Kavram mı?

Kara kuramcı² Frankfurt Okulu düşünürleri, iktidar mekanizmasının Marx'ın altyapı-üstyapı denklemini bozarak, proleterleri de es geçerek kitesellik üretceğini belirtmişlerdi. Bu bağlamda, iktidarın sınıfları dümdüz edecek silindir etkisinin, manipülasyon sihrini elinde tutan *kitle iletişim araçları* üzerinden ürettiğinin altını çizen Adorno, ahlakın yerine *kitle beğenisinin* esas alındığını söylemişti. Gramsci ise *Hapishane Yazıları*'nda üzerinde durduğu hegemonyanın, kültürü ve kültürü üreten statükocu araçların yaratımı sonucunda oluştuğunu söyleyerek Adorno'nun paradigmasıyla paralel düşünceler serdetmiştir.

Fransız cephesinin ünlü filozofu Althusser de *Devletin İdeolojik Aygıtları* eserinde devletin kamusal olanı değil kendine sadık bir yurttaş olanı tercih ettiğini ifade ederek kitle iletişim araçlarının bu oluşum için manipülasyonun en önemli gereçleri olduğunun altını çizmektedir.

1 İsviçre'nin Lugano Kantonu'nda doğan Morresi, meslek yaşantısına 1958 yılında *Corriere del Ticino* gazetesinde başladı. 1982 yılında İsviçre televizyonunun İtalyan dilinde programlar yapan bölümünün dış haberler servis şefi oldu. Çin, Demokratik Almanya, Avusturya, Hollanda gibi ülkelerde bulundu. 1993'ten başlayarak bir süre İsviçre radyosunda kültür yayınlarını yönetti. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nda çeşitli yönetsel görevler üstlendi. 1999 yılından bu yana Basın Konseyi Birliği'nin başkanlığını yapmaktadır.

2 Modernizmin öngördüğü tarihsel çizgiden uzaklaştıran kitlenin doğasına ve yıkıcılığına ilişkin kötümser paradigmalara tutunan...

Kuramcılarının yazılı basının kötücül doğasına dikkat çektiği fikirlerine rağmen gazetede üretilen enformasyonun kamuya mal olduğunun altını çizen Morresi, enformasyon ilkelerini sürekli hatırlatacak etkin bir kamusal etiğin peşine düşmektedir.

Morresi, çağdaş gazeteciliğin aktüel sorunların ya da temayüllerin mesleğin vicdanını teşkil eden haber etiğiyle uyumsuzluğu sorununda “reyting kaygısına rağmen haber etiği” mottosunu baş tacı etmektedir.

Haber Etiği’nde John Rawls ve Jürgen Habermas’ı kamusal etiğin referans noktaları olarak belirleyen Morresi, gazetecileri tüm yurttaşlara açık bir tartışma mekânı yaratmakla yükümlü varlıklar olarak ele almaktadır.

Yitirilmiş “Agora” Mitini Bulacak Gazeteci Sorumluluğu

Morresi’ye göre gazeteciler, yitirilmiş Agora mitini³ yeniden kazandıran fikir işçileridir. Yurttaşların özgürlüğüne ve iyiliğine hizmet eden kurumların oluşturulması ve yenilenmesine katkı sağlayabileceğini söyleyerek haber etiğinin gazetenin kâğıttan vicdanları arasında yıpranmasına karşı çıkmaktadır. Zira gazetenin tüm bölümlerinin (dış haberler, ulusal haberler, günlük haberler, spor...) gelişen kapitalizm sistemiyle maliyet merkezine dönüştürülmesi nedeniyle her merkezin kâr etmek zorunda oluşu etiği görünür kılmaktan uzaklaştırmaktadır.

Etik Krallığında Felsefenin Tahtını Kaybetmesi ya da Sosyolojinin Etiği Belirlemesi

Morresi’nin önemli tespitlerinden bir diğeri de sosyolojinin felsefenin yerini almasıdır. Bu bağlamda sosyoloji, hikmet geleneğinde kırılma yaratarak felsefeyi oyunun dışına atmış, modern hayatın tanziminde başat bir rol üstlenmiş ve etik kavramında farklılıklara yol açmıştır.

Yazar enformasyon etiğinde önemli bir dönüm noktasının altını çizerek “... sosyologlar değer yargılarının görevlerini tamamladığını söylüyor.” diyor. İş buna varınca, Morresi’nin de karşı çıktığı, toplumun ihtiyaçlarının ve sözde “sosyolojik” gerekçelerin haberin vicdanını teşkil eden etiği esnetmesinin ve ekonomik olarak işlevsel bir hâle getirmesinin de önü açılmış oluyor.

MacIntyre’in İddiası Morresi’nin İdealizmini Gölgeyor mu?

Çağdaş filozoflardan MacIntyre, *Erdemin Peşinde* adlı kitabının merkezinde yer alan “modern insanın kendini referans gösteren ahlak algısı” tespiti-

3 Özellikle Jürgen Habermas’ın vurgu yaptığı Agora olgusu, Antik Yunan’da yöneticilerle “tebaa’nın siyasal ve sosyal paylaşım anlamında eşitlendiği yer” olarak tanımlanabilir.

ti etiğin belirleyici yapısallığını gölgelemektedir. MacIntyre, modern piyasanın ve gazetecilerin ellerinden iş adamlarının ellerine geçen ve bir kazanç-sayara dönüşen “kâğıt kaplanların” hız üreten anlayışına dur diyecek bir etik manzumesinin dikkate alınabilirliğinin zorluğuna işaret etmektedir.

MacIntyre’den çıkarımla insan ve kurumun elinde ihtiyaçları nispetince değiştirilecek enformasyonun bazen gazete sahibinin elinde ihale fırsatına bazen de siyasetin korkutan kuşatıcılığında siyaset gerçeğinin tuğlasına dönüşeceğini, böylece kamunun ihtiyaç duyduğu enformasyonun hakikiliğinin makaslanacağını söylemek mümkün.

Morresi ise kitapta ısrarla üzerinde durduğu “Gazeteci gerçeği araştırır ve kamunun gerçeği bilme hakkına saygı duyar.” ifadesinin karşılık bulduğu bir gazetecilik anlayışının yerleşik bir hâle gelme umudunu korumaktadır. Yurttaşları temsil etmesi gereken haber akışını sağlayan kurumların ufuk çizgisini demokrasi olarak belirleyen Morresi, etiğin olmazsa olmazlığının altını çizerek, demokrasinin tesis edilmesini, temsilin mutlaklığına bağlamaktadır. Seslerini duyuramayan çoğunluğun doğru bir bilgi akışıyla bilgilendirilerek siyasetin ve demokrasi payandası olarak, yeniden aktörlüğe soyunması gerekliliği savında bulunarak, daha güçlü bir kamunun oluşabileceği kanısını paylaşmaktadır yazar.

Etik Simidine Sarılmak Tiraj Fırtınasından Korur mu?

Morresi’nin etik simidine sarılmasının altında yatan en önemli neden tiraj ve reyting derdinin uğultusunun kulakları sağır eden sertliği. Türkiye’nin toplumsal ve basın tarihi özelı için hatırlatıcı notlar koyan Morresi, tekelci kapitalizmin medyanın vicdanını sermayenin kârına dönüştürdüğünü belirtiyor. 70’li yıllarda Türkiye’deki kamu ilanlarıyla devletle karın bağı olan ve gazeteci sahipleri bulunan gazetecilerin, yerini yeni sermaye sınıflarına bırakması gazetelerde yeni ontik (varoluşsal) kırılmalar yarattı. Gazeteler, daha önce devletle vatandaş arasında bir “mediatör”ken 70 sonrasında devlet ve iş adamları arasında bir “irtibat sağlayıcı” pozisyona taşındı. Yeni pozisyonda ve eski pozisyonda da baskın olan karakterin tek akışlı bir çizgide olması, gazetenin varlığının ve mevcudun neye göre tanzim edilmesi sorularını da beraberinde getiriyordu. Gazete devletin ya da iş adamının araçsallaştırdığı bir manivela mı yoksa Morresi’nin üzerinde durduğu vicdanı halkın vicdanı olan yurttaş kamusu mu?

Morresi’ye göre gazete doğasının işlevselliğinin kötü yönünün traşlanmasını etkin ve yaptırım gücü yüksek yasalarla güvence altına almak istiyor. Böylelikle üzerinde sıkça durduğu ufuk çizgisini demokrasi olarak belirleyen Morresi, kişisel ihtiyaçların, hedeflerin, çatışmaların içine girmedeği bir agora evreni oluşturabileceği inancına yaklaşabileceğini savunuyor.